

3.1. Pusiausvyra tarp žmogaus teisių ir valstybės nacionalinio saugumo interesų apsaugos: į kurią pusę krypsta teisminės svarstyklės?

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas

Prof. dr. Danutė Jočienė

E. paštas: djociene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-13

Santrauka. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT arba Strasbūro Teismas) 2023 m. birželio 13 d. sprendime byloje UAB „Braitin“ prieš Lietuvą, kurioje pareiškėja bendrovė skundėsi dėl teisingo teismo garantijų ir teisės į reputaciją neužtikrinimo, nenustatė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija arba EŽTK) 6 (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) ir 8 (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) straipsnių pažeidimų¹. Pareiškėjos skundai pagal Konvencijos 8 straipsnį dėl reputacijos pažeidimo buvo atmesti kaip aiškiai nepagrįsti².

EŽTT taip pat nenustatė Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo ir kitoje byloje – UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą³, kurioje, be kita ko, dviejų pareiškėjų bendrovių skundai buvo atmesti kaip aiškiai nepagrįsti pagal Konvencijos Pirmojo Protokolo 1 straipsnį (nuosavybės apsauga) 2023 m. birželio 13 dieną EŽTT priimtame sprendime dėl bylos esmės.

Neprieštaravimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2021 m. kovo 4 d. nutarime konstatavo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) sprenddamas klausimą, ar asmens baudžiamasis persekiojimas gali būti laikomas pagrįstu pagrindu pagal Konstituciją pripažinti asmenį neatitinkančiu nacionalinio saugumo interesu⁴.

Taigi, šie Strasbūro Teismo ir Konstitucinio Teismo sprendimai rodo, kad teisminės svarstyklės šiais konkrečiais minėtų ginčų atvejais nukrypo į valstybėms teikiamą pirmenybę ginti valstybės nacionalinio saugumo interesus ir galimybę šalinti iš svarbių valstybei sandorių įmones, kurios gali kelti grėsmę Lietuvos valstybės (ar kitos valstybės) nacionaliniam saugumui dėl jų turimų ryšių su nedraugiškų užsienio valstybių tam tikrais asmenimis, taip pat su tų valstybių žvalgybų ar saugumo tarnybų struktūromis, o tai kėlė susirūpinimą dėl to, kad dėl tokių ryšių gali būti rizikuojama

1 „Procesas administraciniuose teismuose dėl investuotojų atitikties nacionalinio saugumo interesams atitiko teisės į teisingą teismą reikalavimus“, Vyriausybės atstovas Europos Žmogaus Teisių Teisme, žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d., <http://lrv-atstovas-eztt.lt/naujienos/procesas-administraciniuose-teismuose-del-investuotoju-atitikties-nacionalinio-saugumo-interesams-atitiko-teises-i-teisinga-teisma-reikalavimus>.

2 Žr. taip pat EŽTT 2023 m. birželio 13 d. sprendimą byloje UAB Braitin prieš Lietuvą, peticijos Nr. 13863/19.

3 EŽTT 2023 m. birželio 13 d. sprendimas byloje UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą, peticijos Nr. 56774/18.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. TAR, 2021-03-04, Nr. 4528.

sudaryti palankesnes sąlygas Rusijos žvalgybos veiklai Lietuvoje ir kibernetiniam šnipinėjimui.

Reikšminiai žodžiai: *Europos Žmogaus Teisių Teismas; Europos žmogaus teisių konvencija; Lietuvos nacionaliniam saugumui riziką keliantys ryšiai; teisė į teisingą teismą; proceso rungtyniškumo ir šalių lygybės principai; reputacijos apsauga; Lietuvos Respublikos Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymas; Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos koordinavimo komisija.*

Įvadas

2021 m. kovo 4 d. nutarimu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), išnagrinėjęs bylą pagal kelių pareiškėjų dviejuose individualiuose konstituciniuose skunduose išdėstytus prašymus, pripažino, kad Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymo (2018 m. sausio 12 d. redakcija) 11 straipsnio 4 punktą tiek, kiek pagal jį investuotojo baudžiamasis persekiojimas dėl labai sunkaus, sunkaus ar apysunkio nusikaltimo pagal Baudžiamąjį kodeksą padarymo ar dėl nusikaltimo pagal užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus, kuris atitinka Baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje nurodytus labai sunkaus, sunkaus ar apysunkio nusikaltimo požymius, padarymo yra pagrindas pripažinti investuotoją neatitinkančiu nacionalinio saugumo interesų, neprieštaravo Konstitucijai.

O Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT arba Strasbūro Teismas) 2023 m. birželio 13 d. sprendimuose byloje *UAB „Braitin“ prieš Lietuvą* ir dviejų pareiškėjų įmonių *UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą* byloje sprendė klausimą, ar nebuvo pažeisti Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – Konvencija arba EŽTK) įvairūs reikalavimai administraciniame procese vidaus teisėje, pareiškėjams skundžiantis Lietuvos administraciniams teismams, kad jų įmonių vertinimo ir pripažinimo neatitinkančiomis Lietuvos nacionalinio saugumo interesų procesas neužtikrino joms, be kita ko, tinkamos teisminės gynybos garantijų ir rungtyniško proceso Lietuvos administraciniuose teismuose.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti minėtus EŽTT sprendimus siekiant atskleisti, kaip teisingos interesų pusiausvyros principas buvo įgyvendintas šiose sudėtingose bylose ir kodėl tiek EŽTT, tiek Konstitucinis Teismas šiais konkrečiais atvejais pirmenybę suteikė Lietuvos valstybės nacionalinio saugumo interesų apsaugai. Akcentuotina ir tai, kad po tokių sprendimų Lietuvos teisėje nebuvo jokios būtinybės (ir jokio teisėto pagrindo) inicijuoti atitinkamų įstatymų (ir, visų pirma, Lietuvos Respublikos Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymo) pakeitimus, kadangi EŽTT nenustatė jokių pareiškėjų bendrovių teisių pagal Konvenciją pažeidimų.

3.1.1. UAB „Braitin“ prieš Lietuvą byla ir EŽTT pozicija dėl pareiškėjos įmonės tariamų Konvencijos teisių pažeidimo

Šioje EŽTT pateiktoje byloje UAB „Braitin“ (buvęs pavadinimas – UAB „Lewben Investment Management“) prieš Lietuvą pareiškėja bendrovė skundėsi, kad jai nacionalinėse procedūrose nebuvo užtikrinta Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą teismą, taip pat šios bendrovės teisė į jos reputacijos apsaugą pagal Konvencijos 8 straipsnį (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, kuri apima ir reputacijos apsaugą). Pareiškėja bendrovė, siekdama įsigyti 100 proc. UAB „Prosperus Real Estate Fund II“ akcijų, pagal nustatytą tvarką kreipėsi su prašymu pateikti išvadą, ar ji atitinka valstybės nacionalinio saugumo interesus. Tokia išvada pagal galiojantį teisinį reguliavimą buvo būtina siekiant sudaryti minėtą investavimo sandorį. Potencialių dalyvių atitiktis nacionalinio saugumo interesams įvertinimo komisija (nuo 2018 m. kovo ją pakeitė Nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos koordinavimo komisija) (toliau – Koordinavimo komisija), remdamasi Valstybės saugumo departamento pateikta įslaptinta informacija, pripažino pareiškėją bendrovę neatitinkančia Lietuvos valstybės nacionalinio saugumo interesų. Tokia neigiama išvada buvo padaryta atsižvelgus į pareiškėjos bendrovės vienasmenės savininkės ryšius su asmenimis, nepriklausiusiais nei Europos Sąjungos, nei NATO valstybėms, o turinčiais ryšių su tam tikrais asmenimis, kurie buvo artimi Lukašenkos režimui.

Bendrovė pateikė skundą Lietuvos administraciniais teismams, tačiau administraciniai teismai atmetė bendrovės skundus ir Koordinavimo komisijos neigiamą įvertinimą dėl bendrovės keliamos rizikos valstybės nacionalinio saugumo interesams paliko nepakeistą. 2018 m. spalio 17 d. sprendime Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paliko nepakeistą Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą, be kita ko, pabrėžęs, kad Koordinavimo komisija tinkamai vertino viešai prieinamą informaciją, kurią jai pateikė Valstybės saugumo departamentas, ir, atsižvelgiant į tai, kad pirmosios instancijos administracinis teismas nuodugniai ir išsamiai (angl. *thoroughly and comprehensively*) ištyrė įrodymus, kurie sudarė Koordinavimo komisijos sprendimo faktinį pagrindą, nėra pagrindo, remiantis procesinėmis taisyklėmis dėl proceso teisingumo ir pagrįstumo, teigti, kad Komisijos išvada yra nepagrįsta.

Be to, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pabrėžė tai, kad vienintelė „Lewben Investment Management“ bendrovės akcininkė, kai buvo apklausinėjama kaip liudytoja pirmosios instancijos teisme, pati patvirtino pažintį su atitinkamais Baltarusijos piliečiais (angl. *confirmed that she was acquainted with the Belarusian citizens concerned*) (sprendimo 29–30 pnk.).

Dėl bendrovės skundų dėl rėmimosi įslaptinta informacija kaip įrodymu administracinėje byloje, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad galioja itin svarbus principas, kad joks teismo sprendimas negali remtis išimtinai vien įslaptinta informacija, kuri nėra žinoma proceso šalims (ar vienai šaliai). Remdamasis Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. sprendimu ir įvertinęs pirmosios instancijos teismo veiksmus dėl įslaptintos informacijos kaip įrodymo panaudojimo, šis teismas pabrėžė, kad pirmosios instancijos teismas tinkamai pripažino

minėtą įslaptintą informaciją įrodymu, vertinant ją kartu su kitais byloje esančiais įrodymais, t. y. neįslaptinta (vieša) informacija, ir todėl nenukrypo nuo procesinių reikalavimų, keliamų įslaptintos informacijos kaip įrodymo panaudojimui bylose (sprendimo 31 pnk.).

Pareiškėja bendrovė Strasbūro Teismui teigė, kad Lietuvos administraciniai teismai rėmėsi įslaptintais įrodymais, kurie nebuvo atskleisti pareiškėjai ir kurių ji negalėjo ginčyti, o tai lėmė teismo rungtyniškumo ir proceso šalių lygybės principų pažeidimus administraciniame procese. Be to, pasak pareiškėjos, Komisija ir administraciniai teismai išnagrinėjo jos prašymą ir administracinę bylą uždaruose posėdžiuose, be to, įvairios institucijos, taip pat ir Valstybės saugumo departamentas, administraciniai teismai atskleidė bylos aplinkybes žiniasklaidai, taip pakenkdami bendrovės reputacijai, o tai draudžiama pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 dalį.

EŽTT UAB „Braitin“ prieš Lietuvą byloje pirmiausia atmetė Lietuvos Vyriausybės poziciją (jos išankstinį prieštaravimą), kad peticija yra nepriimtina *ratione personae* pagrindu. Vyriausybė tvirtino, kad pakeitus bendrovės pavadinimą ir pardavus jos 100 % akcijų kitiems asmenims, naujoji bendrovė gali iš naujo pretenduoti gauti Koordinavimo komisijos pažymą, nes jų galimybės investuoti strategiškai svarbiuose ūkio sektoriuose nebuvo kvestionuojamos skundžiamame procese, todėl naujoji bendrovė „Braitin“ nėra susijusi su vykusiais procesais nacionalinėje teisėje, nes tai yra naujas darinys. EŽTT pabrėžė, kad nėra toks svarbus faktas, kad bendrovė pakeitė savo pavadinimą ir akcininkus. Svarbu yra tik tai, kad Vyriausybė neginčija, kad bendrovė nustojo iš viso egzistuoti (sprendimo 38–40 pnk.).

Nagrinėdamas bylą iš esmės, EŽTT rėmėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi ir nagrinėjo bendrovės skundus civilinių skundų (angl. *civil limb*) pagrindu. Strasbūro Teismas analizavo, be kita ko, tokius teisingo teismo principo aspektus kaip rėmimasis dalinai neatskleidžiama įslaptinta informacija, kuri neturi sprendžiamosios galios, administracinių teismų įgaliojimų (kompetencijos) tinkamas vykdymas, argumentuojant savo sprendimus ypatingomis aplinkybėmis, rungtyniškumo principo ir šalių lygybės principo apribojimai tokiu mastu, kuris nedaro įtakos teisės į teisingą procesą esmei.

EŽTT šioje byloje, pasirėmęs savo gausia praktika⁵, pakartojo, kad tarpusavyje glaudžiai sąveikaujantys proceso rungtyniškumo ir šalių lygiateisiškumo principai yra esminiai „teisingo bylos nagrinėjimo“ pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį aspektai. Jie reikalauja „teisingos pusiausvyros“ tarp proceso šalių: kiekvienai bylos šaliai turi būti suteikta pagrįsta galimybė pareikšti savo poziciją tokiomis pat sąlygomis, kaip ir kitai šaliai; viena ginčo šalis negali atsidurti žymiai nepalankesnėje padėtyje nei jos oponentas (sprendimo 60 pnk.).

Pabrėžtina ir tai, kad, remiantis EŽTT praktika, teisė susipažinti su byloje esančiais įrodymais nėra absoliuti⁶. Kiekviename teismo procese gali būti tam tikrų konkuruojančių interesų,

5 EŽTT 2017 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje *Regner prieš Čekijos Respubliką* [DK], peticijos Nr. 35289/11, 146–49 pnk., kurioje EŽTT apibendrina „teisingo teismo“ principo taikymą EŽTT praktikoje; byla *Avotiņš prieš Latviju* [DK], peticijos Nr. 17502/07, 119 pnk.

6 EŽTT 2017 m. rugsėjo 19 d. sprendimas byloje *Regner prieš Čekijos Respubliką* [DK], peticijos Nr. 35289/11, 148 pnk.

tokių kaip nacionalinis saugumas, dėl kurių gali būti apribotas proceso rungtyniškumo principas (žr. sprendimo 147 pnk. ir čia nurodomas bylas⁷). EŽTT nurodė ir tai, kad šioje srityje valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę (angl. *states enjoy a certain margin of appreciation*). Tačiau pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį leistinos tik tokios gynybos teisės apribojančios priemonės, kurios yra neišvengiamai būtinos ir nepažeidžia pačios teisės esmės. Tai bus užtikrinama, kai bet kokius sunkumus, su kuriais susiduria gynyba dėl taikomų procesinių teisių apribojimo, pakankamai atsveria kitos procese suteikiamos teisminės garantijos ar procedūros (angl. *sufficient counterbalancing factors*), kurios turi tinkamai kompensuoti gynybai sukeltas problemas⁸.

Taigi šioje UAB „Braitin“ prieš Lietuvą byloje EŽTT vertino, kaip ir įprasta jo praktikoje, visą nacionalinėje teisėje vykusį procesą kaip visumą (angl. *the proceedings as a whole*). Strasbūro Teismas konstatavo, kad pareiškėja bendrovė procedūrų vidaus teisėje metu patyrė dvejopo pobūdžio apribojimus: pirma, įslaptinti dokumentai ir informacija, kuriais rėmėsi Koordinavimo komisija, šios procedūros metu nebuvo atskleisti nei pareiškėjai bendrovei, nei jos advokatams; antra, įslaptinti dokumentai taip pat nebuvo atskleisti pareiškėjai administraciniuose teismuose, nors, nepaisant šio fakto, administraciniai teismai rėmėsi šiais dokumentais kaip įrodymais pagrįsdami savo sprendimus. EŽTT pripažino ir tai, kad nors Koordinavimo komisija savo sprendimą nusiuntė pareiškėjai bendrovei, šio sprendimo argumentavimas buvo gana ribotas, nedetalizuojant bendrovės akcininkų ryšių (sprendimo 63 pnk.). Taigi EŽTT vertino, ar Koordinavimo komisijos procedūrų metu ribotas įrodymų atskleidimas pareiškėjai buvo kompensuotas vėliau vykusio administracinio teismo proceso metu taikomomis kitomis procesinėmis garantijomis.

EŽTT konstatavo ir tai, kad pareiškėjos bendrovės teisių ribojimą atsvėrė kitos administraciniame procese taikytos procesinės priemonės. Strasbūro Teismo nuomone, pareiškėja bendrovė galėjo veiksmingai dalyvauti teisminiame procese ir apklausti liudytojus, įtraukiant Komisijos narius, ir į procesą įtraukti VSD atstovus. Įslaptinti įrodymai, pasak EŽTT, neturėjo lemiamos reikšmės visam procesui, nes byloje buvo ir kitų įrodymų, t. y. viešai prieinamų dokumentų (sprendimo 65 pnk., kuriame minimas pirmosios instancijos administraciniam teismui perduotas Valstybės saugumo departamento viešai prieinamas dokumentas dėl kai kurių specifinių individų – verslo žmonių Baltarusijoje), kuriais taip pat buvo grindžiami administracinių teismų sprendimai. Strasbūro Teismas taip pat nurodė, kad pareiškėja bendrovė galėjo aktyviai dalyvauti administracinių teismų procesuose ir veiksmingai ginti savo teises. Pirmosios instancijos administraciniame teisme būtent pareiškėjos prašymu buvo surengtas žodinis bylos nagrinėjimas. Pareiškėja, atstovaujama dviejų advokatų, galėjo užduoti klausimus Koordinavimo komisijos nariams, Valstybės saugumo departamento atstovams, taip pat ir savo vieninteliam akcininkui dėl jo ryšių su ne Europos Sąjungos ir NATO valstybėmis, kai tie ryšiai, Lietuvos institucijų nuomone,

7 EŽTT 2016 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Miryana Petrova prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 57148/08, 39-40 pnk.; EŽTT 2014 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *Ternovskis prieš Latviją*, peticijos Nr. 33637/02, 65-68, pnk.

8 Žr., *mutatis mutandis*, *Fitt prieš Jungtinę Karalystę* [DK], peticijos Nr. 29777/96, 45 pnk.; *Schatschaschwili prieš Vokietiją* [DK], peticijos Nr. 9154/10, 107 pnk.

kėlė grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui (sprendimo 66 pnk.) dėl sąvokos „galėtų kelti grėsmę“ (angl. *could be a threat*).

EŽTT šiame kontekste aiškiai pabrėžė, kad jis negali pakeisti valstybių Konvencijos dalyvių vertinimo laisvės apibrėžiant jų nacionalinius interesus, nes tai yra ta sritis, kuri tradiciškai formuoja valstybės suvereniteto vidinę šerdį⁹. Ir, kaip minėta, EŽTT taip pat nustatė, kad be įslaptintos medžiagos, kuri buvo naudojama byloje kaip įrodymas, administraciniai teismai rėmėsi ir kita viešai prieinama informacija bei liudytojų parodymais, taip pat ir vienintelio akcininko R. K. parodymais (sprendimo 67 pnk.).

Itin svarbu, kad Strasbūro Teismas šiuo atveju padarė skirtumą nuo bylos *Pocius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 35601/04, 2010 m. liepos 6 d. sprendimas), kuriame buvo nustatytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (civilinės teisės prasme) pažeidimas dėl to, kad administraciniai teismai rėmėsi vien įslaptinta informacija (angl. *operational records file*) kaip pagrindiniu ir vieninteliu įrodymu byloje. Šioje *Pocius prieš Lietuvą* byloje Lietuvos administraciniai teismai konstatavo, kad pareiškėjo įrašymas į policijos operatyvinę įskaitą, neatskleidžiant jam informacijos, kurios pagrindu tai buvo padaryta, buvo pagrįstas, nes, kaip matyti iš byloje esančių įslaptintų duomenų, pareiškėjas *Pocius* kėlė grėsmę visuomenei. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos administraciniai teismai analizavo šį įslaptintą dokumentą *Pocius prieš Lietuvą* byloje už uždarytų durų, bet pasiremdami juo savo sprendimų argumentavimui (sprendimo byloje *UAB „Braitin“* 67 pnk.)¹⁰. Įdomu tai, kad EŽTT šioje *UAB „Braitin“ prieš Lietuvą* byloje taip pat nurodė, kad Vilniaus apygardos administracinio teismo formuluotė, kad „esant ir mažiausiam (minimaliam) pavojui Valstybės saugumui, Valstybė turi teisę ginti save“ (sprendimo 68 ir 22 pnk.), negali būti vertinama kaip savavališka.

Taigi, EŽTT nuomone, vertinant nacionalinę procedūrą kaip visumą *UAB „Braitin“ prieš Lietuvą* byloje, ginčo pobūdį ir valstybių narių turimą vertinimo laisvę šioje srityje, tenka konstatuoti, kad nacionalinė teisė ir praktika suteikė pareiškėjai pagal Konvenciją reikalaujamos apsaugos lygį (sprendimo 69 pnk.). Nors pareiškėja bendrovė ir patyrė tam tikrus jos procesinių teisių dėl proceso rungtyniškumo ir šalių lygybės principų apribojimus, tačiau teisingas balansavimas tarp egzistuojančių interesų nebuvo paveiktas tokia apimtimi, kuri pažeistų pareiškėjos bendrovės teisės į teisingą procesą esmę. Todėl EŽTT padarė išvadą, kad šioje byloje Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis nebuvo pažeista (sprendimo 69–70 pnk.).

Nagrinėdamas pareiškėjos bendrovės skundą dėl tariamo reputacijos pažeidimo pagal

9 Žr., *mutatis mutandis*, *Stoll prieš Šveicariją* [DK], peticijos Nr. 69698/01, 137 pnk., ir *Zarubin ir kiti prieš Lietuvą* (nutarimas dėl priimtimumo), peticijos Nr. 69111/17.

10 EŽTT 2010 m. liepos 6 d. sprendimas byloje *Pocius prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 35601/04; žr. taip pat analogišką EŽTT 2010 m. liepos 6 d. sprendimą byloje *Užukauskas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16965/04, kuriame taip pat buvo nustatytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (civilinės teisės kontekste) pažeidimas dėl įslaptintos informacijos kaip vienintelio įrodymo administracinėje byloje panaudojimo, kai pareiškėjas buvo įtrauktas į policijos operatyvinę įskaitą ir patyrė tam tikrus sunkumus (jam buvo panaikinta teisė laikyti šaunamuosius ginklus).

Konvencijos 8 straipsnį¹¹, EŽTT pirmiausia pažymėjo, kad, kaip ir teigė Vyriausybė savo pozicijoje, pareiškėja nesikreipė į nacionalinius teismus dėl galimai pažeistos jos reputacijos. EŽTT manymu, žiniasklaidoje paskelbtoje informacijoje buvo tik naujienos apie Komisijos sprendimą ir administracinės bylos baigtį, taip pat paminėta, kad teismai atsisakė visuomenei pateikti daugiau informacijos dėl to, kad byla buvo nagrinėjama neviešai. Pareiškėjos bendrovės skundas pagal Konvencijos 8 straipsnį buvo atmestas kaip aiškiai nepagrįstas.

3.1.2. UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą byla ir EŽTT pozicija dėl pareiškėjų dviejų bendrovių tariamų Konvencijos teisių pažeidimo

Iš esmės tais pačiais argumentais Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo nenustatyta ir kitoje minėtoje byloje – UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą, kurioje taip pat 2023 m. birželio 13 d. priimtas sprendimas dėl bylos esmės.

Šioje byloje, kurioje su telekomunikacijomis susijusios pareiškėjos, dvi bendrovės skundėsi dėl joms nacionalinėje teisėje (įskaitant Lietuvos administracinius teismus) neužtikrintų garantijų į *teisingą teismą*, nagrinėjant jų skundą dėl Koordinavimo komisijos sprendimo pripažinti pareiškėją bendrovę UAB „Arcus Novus“ turinčia Lietuvos nacionaliniam saugumui riziką keliančių ryšių su žvalgybos operacijas prieš Lietuvą vykdančia Rusijos saugumo tarnyba; pasak Lietuvos institucijų, tai kėlė susirūpinimą dėl to, kad dėl planuojamos duomenų saugyklos rizikuojama sudaryti palankesnes sąlygas Rusijos žvalgybos veiklai ir kibernetiniam šnipinėjimui.

EŽTT byloje UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą nurodė, kad įslaptinta informacija, kuria Koordinavimo komisija grindė savo išvadą, nebuvo pateikta bendrovėms, taip pat šie įslaptinti dokumentai nebuvo atskleisti pareiškėjoms ir vykstant procesui Lietuvos administraciniuose teismuose metu. EŽTT nagrinėjo, ar tokius proceso rungtyniškumo ir šalių lygybės principų apribojimus pakankamai atsvėrė kitos suteiktos procedūrinės garantijos. Šiame kontekste svarbus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 27 d. rašytinio proceso tvarka priimtas sprendimas, kuriuo pirmosios instancijos teismo sprendimas liko nepakeistas (kuriame buvo konstatuota, kad Koordinavimo komisijos protokolinis sprendimas (kuriuo pripažinta, kad pareiškėjos neatitinka nacionalinio saugumo interesų) atitinka administraciniam aktui keliamus reikalavimus ir buvo teisėtas ir argumentuotas). Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2018 m. birželio 27 d. sprendime nurodė, kad dėl pareiškėjų keliamos grėsmės valstybės nacionaliniam saugumui jis atkreipė dėmesį į tai, kad informacija, kuri nurodyta Koordinavimo komisijos protokoliniame sprendime NS-23 ir kurią nuodugniai vertino pirmosios instancijos teismas, sudarė faktinį pagrindą nustatyti, kad „Arcus Novus“ turi ryšių su Rusijos Federacijos federalinio saugumo tarnyba (sprendimo 30 pnk.). Įdomu tai, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat pasirėmė Konstitucijos 46 straipsniu ir Konstitucinio Teismo

11 Dėl reputacijos gynimo pagal Konvencijos 8 straipsnį žr. EŽTT 1994 m. rugsėjo 21 d. sprendimą byloje *Fayed prieš Jungtinę Karalystę*, 65–68 pnk., *Chauvy ir kiti prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 64915/01, 70 pnk. ir kt.

jurisprudencija, kad valstybės nacionalinis saugumas yra neatsiejamas nuo tokių konstitucinių vertybių kaip valstybės nepriklausomybė ir teritorijos vientisumas. Todėl, šio administracinio teismo nuomone, valstybė turi pareigą pagal Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalį imtis priemonių apsaugoti informacines technologijas ir telekomunikacijų sektorių, kurie turi esminę (strateginę) įtaką valstybės nacionaliniam saugumui nuo galimų neigiamų išorės nedraugiškų šalių įtakų; tai daryti valstybę įpareigoja ir konstitucinis valstybės geopolitinės orientacijos principas¹² (sprendimo 31 pnk.). Ir, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nuomone, valstybės nacionalinio saugumo interesų apsauga yra konstituciškai pateisinama priežastis apriboti tam tikrų asmenų dalyvavimą strateginės svarbos ūkio sektoriuose (sprendimo 32–33 pnk.).

EŽTT bylos UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą sprendime konstatavo, kad Koordinavimo komisijos sprendimas yra aiškiai motyvuotas, todėl net ir šiame etape pareiškėjos bendrovės turėjo žinoti priežastis, dėl kurių joms nebuvo duotas leidimas vykdyti savo projektą, o šalių turima informacija dar labiau išsiplėtė nagrinėjant bylą administraciniuose teismuose. Taigi, EŽTT vertinimu, nacionaliniai teismai tinkamai įgyvendino jiems suteiktus kontrolės įgaliojimus ir ypatingą atsakomybę, kurios iš jų reikalaujama tokio pobūdžio bylose, tiek dėl būtinybės išsaugoti įslaptintų dokumentų konfidencialumą, tiek dėl Komisijos sprendimų pagrįstumo ir teisėtumo vertinimo, nurodydami sprendimų motyvus, susijusius su konkrečiomis bendrovių ieškovių bylų aplinkybėmis. Įdomu tai, kad EŽTT atkreipė dėmesį į minėtą Lietuvos valstybės konstitucinį geopolitinės orientacijos principą ir dar kartą pabrėžė, kad valstybės nacionalinių interesų apsauga patenka į valstybės vertinimo laisvę ir priklauso jos suverenioms galioms, tuo labiau kad pagal Konvenciją nėra absoliučios pareigos valstybei atskleisti šalims visus turimus įrodymus bylose (sprendimo 116–117 pnk.). EŽTT pabrėžė, kad šiuo atveju niekas nepagrindžia pozicijos, kad skundžiami dokumentai buvo įslaptinti savavališkai. Be to, administraciniai teismai pašalino bet kokius neaiškumus, jų sprendimai yra argumentuoti ir jie laikėsi įstatymo raidės. Todėl EŽTT, įvertinęs procesą vidaus teisėje kaip visumą ir atsižvelgęs į valstybių turimą vertinimo laisvę nacionalinių interesų apsaugos srityje, konstatavo, kad bendrovių pareiškėjų teisės į rungimosi principu grindžiamą procesą ir šalių lygybės principo apribojimai buvo kompensuoti nacionaliniame procese taip, kad nebuvo pažeista teisinga šalių pusiausvyra ir teisės *į teisingą* bylos nagrinėjimą esmė (sprendimo 116–118 pnk.).

UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ byloje pareiškėjos bendrovės taip pat skundėsi nuosavybės teisių pažeidimu dėl prarastų investicijų, negavus reikiamų leidimų. EŽTT nusprendė nenagrinėti Vyriausybės pozicijos (išankstinio prieštaravimo) dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo vidaus teisėje (nepateiktas ieškinys Lietuvos teismams dėl nuostolių

12 Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje aiškiai pabrėžta, kad Lietuvos valstybės geopolitinės orientacijos principas reiškia Lietuvos narystę Europos Sąjungoje ir NATO, taip pat būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus (2014 m. sausio 24 d., 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimai, 2016 m. gegužės 16 d. sprendimas); visateisis Lietuvos Respublikos kaip Europos Sąjungos narės dalyvavimas joje yra Tautos suverenios valios pareiškimu grindžiamas konstitucinis imperatyvas, Lietuvos Respublikos visateisis narystė Europos Sąjungoje yra konstitucinė vertybė (2014 m. sausio 24 d. nutarimas).

atlyginimo), kadangi bet kuriuo atveju ši peticijos dalis buvo nepriimtina.

Atsižvelgdamas į savo praktikoje išvystytus klasikinius principus, kai reikalavimas gali būti laikomas *nuosavybe* Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio prasme (sprendimo 128 pnk.), EŽTT nurodė, kad pareiškėjos bendrovės, kurioms viso proceso metu atstovavo advokatai, negalėjo turėti teisėtų lūkesčių (angl. *legitimate expectations*), kad joms bus leista sėkmingai plėtoti ir baigti duomenų centro statybą, kol nebuvo sėkmingai užbaigta visa Lietuvos teisės aktuose numatyta patikros procedūra, joms norint dalyvauti Lietuvos valstybei strategiškai svarbių ūkio sektorių veikloje. Akcentuotina, kad pareiškėjos neginčijo, kad tokia patikros procedūra joms turėjo būti taikoma. Todėl pareiškėjos, nepaėjusios minėtos patikros procedūros ir negavusios leidimo investuoti, negalėjo turėti jokių teisėtų lūkesčių, taigi jos neturėjo „nuosavybės“ Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio požiūriu. Todėl ši peticijos dalis buvo atmesta kaip nepagrįsta *ratione materiae* (teisė neegzistuoja) principo pagrindu.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šiose bylose teisėjas Davor Derenčinovič pateikė atskirąją nuomonę, kuria, nors ir pritardamas EŽTT Antrosios kolegijos sprendimui, vis dėlto pabrėžė, kad ši byla yra jautri riboženklinė byla, ir kad nors Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis ir nebuvo pažeista, tačiau, pasak teisėjo, EŽTT turėjo pateikti detalesnę analizę dėl konkuruojančių interesų pusiausvyros. Atskirąją nuomonę pateikęs teisėjas mano, kad teisės į teisingą bylos nagrinėjimą apribojimai turi būti lydimi kitų procesinių garantijų, kurių privalo imtis valstybės tam, kad būtų užtikrinta atitiktis aukštiems EŽTT išplėtotiems teisės į teisingą bylos nagrinėjimą standartams. Todėl būtina atlikti taikomų papildomų garantijų (kompensuojamųjų priemonių) detalią analizę ir jas nuodugniai konkrečiu atveju išnagrinėti, kad tinkamai subalansuoti valstybės nacionalinių interesų apsaugą ir individualią asmens teisę į teisingą procesą, o tokia nuodugni patikra šioje byloje nebuvo atlikta.

Išvados

Išanalizuoti EŽTT sprendimai bylose *UAB „Braitin“ prieš Lietuvą* ir *UAB „Ambercore DC“ ir UAB „Arcus Novus“ prieš Lietuvą* rodo, kad EŽTT, balansuodamas tarp individo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą ir valstybės pareigos imtis priemonių apginti valstybės nacionalinio saugumo interesus, šiais konkrečiais atvejais pirmenybę suteikė valstybės nacionalinių interesų apsaugai. Tokia EŽTT pozicija nėra netikėta, ji logiškai išplaukia iš šiame straipsnyje minėtos EŽTT bylos *Regner prieš Čekijos Respubliką*, kurioje taip pat nenustatytas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimas, kai asmuo buvo atleistas iš valstybės tarnybos dėl to, kad jam nebuvo pratęstas leidimas dirbti su įslaptinta informacija (o tokio leidimo turėjimas buvo sąlyga likti poste) ir šis nepratęsimas buvo grindžiamas įslaptintais duomenimis, su kuriais nei pareiškėjui, nei jo advokatui proceso Čekijos Respublikos administraciniuose teismuose metu nebuvo leista susipažinti. Minėtose lietuviškose bylose dar kartą akcentuota, kad EŽTT pripažįsta,

kad jis negali pakeisti valstybių Konvencijos dalyvių vertinimo laisvės apibrėžiant jų nacionalinio saugumo interesus; tai yra ta sritis, kuri tradiciškai formuoja valstybės suvereniteto vidinę šerdį.

Be to, EŽTT konstatavo ir tai, kad kiekviename teismo procese gali būti tam tikrų konkuruojančių interesų, tokių kaip nacionalinis saugumas, dėl kurių gali būti apribotas proceso rungtyniškumo ir šalių lygybės principai. EŽTT nurodė ir tai, kad šioje srityje valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę, o teisė susipažinti su byloje esančiais įrodymais nėra absoliuti.

Pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį leistinos tik tokios gynybos teisės apribojančios priemonės, kurios yra neišvengiamai būtinos ir nepažeidžia pačios teisės į teisingą bylos nagrinėjimą esmės. Tai bus užtikrinama, kai bet kokius sunkumus, su kuriais susiduria gynyba dėl taikomų procesinių teisių apribojimo, pakankamai atsveria kitos procese suteikiamos teisinės garantijos ar procedūros (angl. *sufficient counterbalancing factors*), kurios turi tinkamai kompensuoti gynybai sukeltus sunkumus.

Pasakytina, kad EŽTT nenustatė jokių Konvencijoje numatytų teisių pažeidimų šiose dviejose lietuviškose bylose, todėl Lietuvai nekyla pareiga pagal Konvenciją keisti (pildyti) egzistuojantį teisinį reguliavimą dėl, be kita ko, investuoti Lietuvos strateginiuose ūkio sektoriuose norinčių subjektų patikros (dėl jų atitikimo valstybės nacionalinio saugumo interesus).

Lietuvoje šių sprendimų poveikio požiūriu apsaugos svertai nusviro į valstybės nacionalinio saugumo interesų apsaugą, tačiau pabrėžtina, kad ši apsauga nėra absoliuti, valstybei kyla pareiga atlikti tinkamą susijusių interesų balansavimą.

The Balance Between the Protection of Human Rights and the State's National Security Interests: Which Way do the Judicial Scales Tip?

Mykolas Romeris University Law School
Institute of International and European Union Law

Prof. dr. Danutė Jočienė
E-mail: djociene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-13

Summary. *The legal analysis of a number of cases in the European Court of Human Rights (hereinafter – the ECtHR) – UAB Braitin v. Lithuania and UAB Ambercore DC and UAB Arcus Novus v. Lithuania – indicates that the priority in balancing between the individual's right to fair proceedings and the national security interests of the State in these concrete cases was given to the protection of national security interests. Such a position of the ECtHR, in the opinion of the author, logically stems from the Grand Chamber case of Regner v. the Czech Republic,¹³ where the ECtHR decided that there was no violation of Article 6 (1) of the Convention. In Regner v. the Czech Republic, the National Security Authority decided to revoke the security clearance that had been issued to the applicant, enabling him to hold the post of deputy to the first Vice-Minister of Defence, on the grounds that he posed a risk to national security. The decision did not, however, indicate which confidential information it was based on, as this was classified as “restricted” and could not therefore legally be disclosed to the applicant. This confidential information was also not disclosed to the applicant during the administrative judicial proceedings.*

The ECtHR has reiterated in its case law that the adversarial principle and the principle of equality of arms, which are closely linked, are fundamental components of the concept of a “fair hearing” within the meaning of Article 6 (1) of the European Convention of Human Rights (hereinafter – the Convention). They require a “fair balance” between the parties: each party must be afforded a reasonable opportunity to present its case under conditions that do not place it at a substantial disadvantage vis-à-vis its opponent or opponents. However, the rights deriving from these principles are not absolute. The ECtHR has already ruled, in a number of judgments, on the specific scenario in which precedence is given to superior national interests when denying a party fully adversarial proceedings (Miryana Petrova v. Bulgaria, no. 57148/08, judgment of 21 July 2016, paras. 39–40, and Ternovskis v. Latvia, no. 33637/02, judgment of 29 April 2014, paras. 65–68). The ECtHR has also clearly recognized that the Contracting States enjoy a certain margin of appreciation in this area.

It is also important to stress that the ECtHR has held that it is not for the Court to take the place of the States Parties to the Convention in defining their national interests, a sphere which traditionally forms part of the inner core of State sovereignty. Thus it is up to national authorities, and, primarily, national courts, to take into consideration the substantive content of the secret document

13 ECtHR judgment of 19 September 2017 in *Regner v. the Czech Republic* [GC], Application No. 35289/11.

in each case when weighing up the interests at stake.

*Moreover, the ECtHR has also held that the entitlement to the disclosure of relevant evidence is not an absolute right. There may be competing interests, such as national security or keeping secret the methods that police used in the investigation of crime, which must be weighed against the rights of the party to the proceedings. However, only measures restricting the rights of a party to the proceedings which do not affect the very essence of those rights are permissible under Article 6 (1). For that to be the case, any difficulties caused to the applicant party by a limitation of its rights must be sufficiently counterbalanced by the procedures followed by the judicial authorities (see, mutatis mutandis, *Fitt v. the United Kingdom* [GC], no. 29777/96, para. 45, , and *Schatschaschwili v. Germany* [GC], no. 9154/10, para. 107).*

*In both above-mentioned Lithuanian cases, the ECtHR found no violation of Article 6 (1) of the Convention as regards the reliance of the Lithuanian authorities, including the Lithuanian administrative courts, on the secret (classified) information provided by the State Security Department as regards the established fact that the applicants, all three companies, were posing a risk to the national security of the State of Lithuania. In the case of *UAB Braitin v. Lithuania*, the ECtHR concluded that the Lithuanian administrative courts duly exercised the powers of scrutiny available to them in these types of proceedings (involving the secret (classified) information used as evidence in the case), both regarding the need to preserve the confidentiality of classified documents and regarding the assessment of the reasonableness and lawfulness the protocol decision of the Coordinating Commission for the Protection of Objects Important for National Security (hereinafter – the Commission) (according to which the applicant was recognized as posing a threat to the national security of Lithuania with no possibility to invest), giving reasons for their decisions with regard to the specific circumstances of the present case. The Court thus considered that the restrictions curtailing the applicant company's enjoyment of the rights afforded to it in accordance with the principles of adversarial proceedings and equality of arms were offset in such a manner that the fair balance between the parties was not affected to such an extent as to impair the very essence of the applicant company's right to a fair hearing. A similar position of the ECtHR was taken in the analogous case of *UAB Ambercore DC and UAB Arcus Novus v. Lithuania*, where no violation of Article 6 (1) of the Convention was found. In this case, the ECtHR has paid attention to the fact that, according to the official constitutional doctrine, Lithuania's geopolitical orientation means Lithuania's membership in the European Union and NATO.*

Therefore, the recent jurisprudence of the ECtHR indicates that the national security interests of the State can outweigh the restrictions imposed on the individual's right to a fair trial. State security interests can be regarded as having priority in these cases over the right to a fair trial. Moreover, some counterbalancing factors were found by the domestic administrative courts and by the ECtHR in order to compensate difficulties imposed on the right to defence and on the right to a fair trial at the national level to the applicants' companies, which claimed to have no access to the secret (classified) information on which the Commission's protocol decision (eliminating them from

investment activities in the strategic objects of Lithuania) and the decisions of the administrative courts were based.

To conclude, it is clear from the case law of the ECtHR that the national interests of the State are still regarded by the ECtHR as a sphere which traditionally forms part of the inner core of State sovereignty.

Keywords: *European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights; relations posing a risk to Lithuania's national security; right to a fair trial; principles of competitive process and equality of parties; protection of reputation; Law of the Republic of Lithuania on the Protection of Objects Important for Ensuring National Security; Coordinating Commission for the Protection of Objects Important for National Security.*